

Батиргарєєва В. С., д.ю.н., с.н.с.,
Науково-дослідний інститут вивчення проблем
злочинності мені академіка В. В. Сташиса НАПрН України,
м. Харків, Україна

ДО АНАЛІЗУ КРИМІНОГЕННОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ: У СВІТЛІ ПОДІЙ ОСТАННІХ РОКІВ

1. Особливістю будь-якої гуманітарної науки є відповідна рефлексія на події, що відбуваються у суспільстві. Слід відверто зазначити, що ми живемо в епоху суспільного зламу. Однак той досвід здійснення кримінологічного аналізу, що накопичений дотепер, здебільшого ґрунтується на доробках минулого, застарілому теоретичному інструментарії та уявленнях, що наше суспільство вже благополучно минуло етап зростання національної самосвідомості. Але ж загострення застарілих проблем українського суспільства і поява нових зовнішніх й внутрішніх загроз призвело до безпрецедентної ескалації кримінального насильства у широкому смислі слова. Залишив осторонь аналіз вельми складної суспільно-політичної ситуації, що стала наслідком точкового соціального вибух, свідомо згенерованого як зсередини, так й ззовні, запинимося лише на деяких тенденціях, якими помічений розвиток теперішньої криміногенної ситуації у країні, осмислення якої є першорядним завданням українських кримінологів.

2. Статистичні відомості свідчать, що кількість зареєстрованих умисних убивств у 2014 р. порівняно із роком попереднім збільшилася удвічі (з 5 792 до 11 018), хоча у 2015 р. відбулося деяке зниження їх кількості (8 224). Крім того, починаючи з 2013 р. спостерігається спалах у кількості зафіксованих випадків кримінально караних побоїв і мордувань (2 993 злочинних діянь у 2013 р. проти 67 злочинів протягом 2012 р.). У цій ситуації не допомагає навіть відомий прийом «списання» значної кількості злочинних діянь на латентність, коли будь-яке зниження у рівні насильницької злочинності пояснювалося посиленням тенденцій латентизації, пов'язаних з укриттям частини злочинів за різними причинами від реєстрації. Можемо припустити, що реальні розміри насильницької злочинності є ще значнішими. Водночас у 2015 р. (порівняно з роком минулим) спостерігається збільшення числа облікованих грабежів майже на чверть. Наведені та інші приклади, напевно, потребують пояснення з позиції кримінологічного аналізу ситуації, що виявлятиметься підставою для здійснення прогнозування розвитку криміногенної обстановки у країні на майбутній час.

3. Сьогодні ніхто точно не знає про масштаби арсеналу зброї, що знаходиться у населення. І це не лише стрілецька зброя спортивного

призначення, для самооборони або мисливства, тобто «цивільна» зброя, а й зброя бойового призначення – гвинтівки, кулемети, гранатомети, автомати та ін. Підкреслимо, що тут не йдеться про зброю незаконних військових формувань, походження й обіг якої є окремою темою. Вважаємо, жодні цифри офіційної статистики не здатні сьогодні відбити обсяги цього обігу. Тому навіть не аналізуємо їх. Водночас цікаво у плані співставлення звернутися до показників створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (ст. 260 КК). Ще деякий час тому таких випадків в Україні взагалі не було. На сьогодні їх кількість вимірюється сотнями. Так, лише у 2015 р. в ЄРДР обліковано 543 подібних випадків.

4. Зовсім новим явищем для України стає тероризм. За влучним висловом представників мас-медіа, сьогодні ми живемо в терористичній реальності: якщо раніше подібних випадків у статистиці не фіксувалося внаслідок їх відсутності, то лише у 2015 р. обліковано 1 295 терористичних актів (ст. 258 КК); 849 випадків створення терористичної групи або терористичної організації (ст. 258³ КК); 138 фактів фінансування тероризму (ст. 258⁵ КК). Отже, не випадково у Службі безпеки України заявляють про рекордну кількість терактів в Україні за останній рік. Необхідно відмітити, що йдеться про ті факти, що стали відомі правоохоронним органам. Тому організація й проведення досліджень стосовно цього загрозливого явище є перспективним напрямом кримінологічної науки.

5. У продовження теми безпекового виміру життя людини в Україні не можна не відзначити й про «нове» для України явище – злочини проти основ національної безпеки. Із декларативного положення про захист цих засад сьогодні це завдання перетворилося на життєво важливу потребу всіх і кожного, хто проживає в Україні. Напевно, в історії України як єдиної неподільної держави ніколи не фіксувалося стільки посягань на її територіальну цілісність і недоторканність (у 2015 р. зафіксовано 217 кримінально караних правопорушень), злочинів, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (48 випадків), фактів державної зради (80 злочинів), диверсій (41 злочин) тощо. До того ж у кримінології виявляються актуальними дослідження злочинів у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації. На підтвердження цьому слід навести цифри: у минулому році обліковано 2 256 випадків ухилення від призову за мобілізацією (ст. 336 КК). Водночас КК України поповнився новими статтями. Зокрема, йдеться про встановлення кримінальної відповідальності за ухилення від проходження служби цивільного захисту в особливий період чи у разі проведення цільової мобілізації (ст. 336¹); перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших

військових формувань (ст. 114¹), що так само потребує відповідного кримінологічного аналізу. На жаль, стають реальністю й зовсім вже «екзотичні» для нашої правової дійсності злочини, такі як злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Принаймні до подій 2014-2015 рр. Україна не знала що таке, пропаганда війни (ст. 436 КК), планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни (ст. 437 КК) та порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК).

6. У 2010 р. відбулася часткова декриміналізація діянь, передбачених ст. 201 КК («Контрабанда»): так звана товарна контрабанда перестала бути предметом правового регулювання закону про кримінальну відповідальність. Але сьогодні Україна зіштовхнулася з таким новим явищем, як товарна квазіконтрабанда. Мається на увазі переміщення товарів із підконтрольної українськими властями території на тимчасово окуповану. Виникає запитання: а як кваліфікувати переміщення товарів фактично усередині однієї країни без перетинання державного кордону, але ж з порушенням Тимчасового порядку контролю за переміщенням осіб, транспортних засобів та вантажів (товарів) через лінію зіткнення у межах Донецької та Луганської областей, до того ж якщо товари за певну мзду посадовим особам взагалі не приховуються? Вважаємо, що наука повинна дати відповідь за це запитання.

7. Актуальною проблемою кримінології є незаконне використання бюджетних коштів у Збройних Силах України. І зовсім волаючими є правопорушення, пов'язані із розкраданням коштів під час проведення АТО. Непоодинокими факти щодо привласнення коштів із фонду для допомоги бійцям, наживи офіцерів МВС та СБУ на системі перепусток для в'їзду та виїзду із зони проведення АТО, незаконного збуту дизельного палива, що призначалося для підрозділів у зоні АТО, викрадення військового майна, вчинене в умовах особливого періоду, тощо. Господарські, службові злочини у цій сфері, злочини проти власності та інші правопорушення складають нібито моральний зріз нашого суспільства в цілому, яке може опинитися беззахисним перед обличчям внутрішніх і зовнішніх загроз.

8. Дедалі все гострішою виявлятиметься злочинність вимушено переміщених осіб із Луганської та Донецької областей. За офіційними даними, лише у Харківській області сьогодні перебуває 300 тис. таких осіб, тобто кожний десятий житель Харківщини – переселенець із Донбасу. В умовах відсутності придатного житла, будь-якої роботи, а, отже, й достатніх засобів існування, поведінка таких осіб загрожує кримінальними ексцесами. Ця проблема ще не ставала предметом дослідження, але принаймні детермінаційний комплекс цих діянь вже сьогодні потребує ретельного вивчення. У будь-якому разі ми зіштовхнулися з новим для України явищем, що згодом заявить про себе вголос.

9. Окремою проблемою для України стає розбазарювання бюджетних коштів внаслідок непродуманого упровадження структур так званого «іноземного» елементу. Поки що важко визначити, яким є зиск від діяльності нових структур, таких, наприклад, як Національне антикорупційне бюро України та Національне агентство з питань запобігання корупції, оскільки повноваження цих новостворених органів дублюються, скандали навколо перших осіб цих органів розпалюються, а корупція так і не подолана: навпаки «такси» на послуги лише збільшуються, що лягає непосильним тягарем перш за все на пересічних громадян України.

УДК 343.2/.7:340.15

Берднік І. В., к.ю.н., доцент,
Чернігівський національний технологічний університет,
м. Чернігів, Україна

РОЗВИТОК КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ВОДНИХ РЕСУРСІВ У ЗАКОНОДАВСТВІ НОВОГО ЧАСУ

В епоху християнізації Русі починається боротьба з давніми уявленнями про спорідненість людей і природних об'єктів: по-перше, держава і церква переслідують пережитки язичництва; по-друге, спорідненість припускає право всіх (а не тільки з дозволу власника) користуватися водоймами; по-третє, світські і духовні влади починають господарське використання вод самотійно.

У міру посилення державної влади виключною державною власністю законодавець оголошує все нові і нові природні об'єкти. Спочатку державною власністю оголошуються всі порожні землі з лісами, надрами і водоймами. Їх передбачалося віддавати у володіння і у власність феодалам у вигляді плати за службу. Саме на захист даного порядку орієнтується кримінальне законодавство Росії XVII-XVIII ст.

У той же час з'являються окремі норми про міський благоустрій (про двірників), утилізації відходів міських промислів (про соляні варниці і лазні). Найбільш детально подібні питання розглядаються в Указах Петра I про заснування мануфактур, про лісові справи, про судноплавство, в артикул військовому (1709 р.). У арт. 90 останнього, зокрема, було встановлено покарання за забруднення джерел питної води у вигляді обов'язку винного «вичистити» забруднення і невизначено санкції: «жорстоко наказаним бути» [3, с. 154].

Епоха Нового часу, яка характеризувалася становленням справді суверенної і централізованої держави, єдиного ринку, багатоукладної економіки, постійних міжнародних контактів, зажадала більш ґрунтовних